

C. Linssen, H. Schoots, T. Gunning

Het gaat om de film! Een nieuwe geschiedenis van de Nederlandsche Filmliga 1927-1933
Amsterdam (Bas Lubberhuizen / Filmmuseum), 1999, geïll., 320 p., f 54,50,
ISBN 90-763-14-34-9

Eigenlijk is het een raadsel dat dit boek niet eerder geschreven is. Lang is de Nederlandse Filmliga bijna het startpunt en een van de hoogtepunten geweest in de Nederlandse filmhistoriografie. Met deze publicatie blijkt echter duidelijk dat dit fenomeen hard toe was aan een grondige revaluatie. Op initiatief van het Filmmuseum zijn drie auteurs bijeengebracht die aan de hand van fris bronnenonderzoek de geschiedenis van de Filmliga hebben gereconstrueerd. Het boek bestaat uit drie delen. Het eerste en meest omvangrijke is van de hand van Céline Linssen. Het behandelt chronologisch de lotgevallen van de Liga en haar hoofdrolspelers. Vervolgens zet Hans Schoots het Ligadenken in een contemporaine context en volgt de nawerking van dit gedachtegoed in het Nederlands filmklimaat tot ver na de opheffing van de Liga. De derde akte wordt verzorgd door Tom Gunning die ingaat op het alternatieve karakter van de filmprogrammering.

De twee belangrijkste poten waarop de nieuwe inzichten steunen zijn het secretariatsarchief van de Liga en de filmcollectie van De Uitkijk, de aan de Filmliga gelieerde bioscoop. Bestudering van deze rechtstreekse nalatenschappen van de Filmliga geven enkele mythes de doodsteek en brengen een indruk naar de oppervlakte van een deels door toeval en persoonlijke ambities aangestuurde club uiteenlopende figuren. Bijna ieder lid van deze club krijgt een onverwacht gezicht: L.J. Jordaan blijkt nooit aanwezig te zijn geweest op de Nacht van de moeder, de legendarisch oprichtingsavond; Scholte komt in zijn memoires naar voren als een wat tragische megalomaan en Ter Braak heeft reeds vóór 1932 alle interesse in de cinema verloren. Maar naast dit driemanschap dat, Scholte in mindere mate, altijd met Joris Ivens op de voorgrond heeft gestaan, komen ook Ed Pelster en Mannus Franken ruimschoots aan bod: degenen die er

grotendeels voor zorgden dat de Liga überhaupt films kon vertonen.

Een centrale tegenstelling die zich aandient in deze studie is die tussen de artistieke publieksfilm en de avant-gardistische kunstfilm. Dit was zowel een ambivalentie binnen de Liga zelf, als tussen de Liga en het bioscoopwezen en wellicht zelfs tussen de Liga en haar publiek. Het mooiste voorbeeld hiervan is de moeder, de Russische film waar het allemaal mee begon. Anders dan de Liga graag deed voorkomen, was de Russische cinema al tijden voor de première van de moeder in trek bij de bioscoopganger en hoefde niet uit de verderfelijke klauwen van de bioscoopexploitant gered te worden. Integendeel, na de Nacht ging de moeder in succesvol bioscooproulement en kon pas jaren later nog eens in De Uitkijk worden vertoond! Tegenover dit soort films, die zowel kunstzinnige als commerciële waarde hadden, stond het ideaal van de absolute film. De afkeer van het verhalende en het acteren en de nadruk op ritme en beweging lijken voornamelijk uit de koker van Ter Braak te zijn gekomen. Wat Ter Braak beschouwde als de climax (en eindpunt?) van de filmkunst, zagen Scholte en Jordaan als nuttige experimenten op weg naar die te bereiken filmkunst.

Wat Ter Braak en Scholte in ieder geval gemeen hadden, was een afkeer van het massapubliek. Zelfs de wensen van hun eigen Ligaleden werden niet van harte gerespecteerd, zo blijkt uit hun reactie op de enquête die door de Filmliga onder haar leden werd gehouden. Welke mensen gingen dan naar deze ernstige studiematinees? Het is wat wrang dat, na het aan de kaak stellen van de onachtzaamheid van Ter Braak cum suis ten opzichte van het publiek, ook in dit boek de aandacht voor de toeschouwer beperkt blijft. Waarschijnlijk is dit deels te verklaren door het ontbreken van een-

duidelijke informatie over die Ligaleden, hoewel juist de genoemde enquête toch een buitenkans is om meer kennis over deze groep te krijgen. Behalve de Rotterdamse, krijgen de regionale afdelingen van de Filmliga een te bescheiden plaats in het boek, maar alleen al het feit dat op hun bestaan wordt gewezen, is een belangrijke winst. Uit speurwerk in plaatselijke kranten is een overzicht van de diverse lokale filmprogramma's samengesteld, die wellicht een goed startpunt kunnen betekenen voor verder onderzoek in die richting.

De toon van de eerste twee delen is soms behoorlijk fel; Schoots kan zijn afkeer van Ter Braak nauwelijks verhullen. Het afzwakken van de wapenfeiten van de Filmliga, plausibel overigens, doet de lezer haast vergeten dat zij wel degelijk verdienstelijk is geweest. Want ondanks de elitaire en belerende benadering, werden die films toch maar vertoond en bovendien was er een krachtige impuls voor de filmkritiek. De programmering van de Filmliga, het vertonen van contrasterende films op één

avond en de lust tot experimenteren stimuleerden volgens Tom Gunning het ontstaan van de kritische toeschouwer en oefenden sterke invloed uit op de eerste films van Ivens. Zijn oordeel over de Filmliga is een stuk milder, en dat is begrijpelijk omdat hij zich inhoudelijk met de filmvoorstellingen bezig houdt. En dat die van belang zijn geweest, daar lijkt iedereen het over eens.

Drie invalshoeken, een goede dosering van anekdotes, de kritische toon en de over het algemeen prettige stijl maken dit boek aangenaam te lezen. Vanwege overzichten van activiteiten en programma's van de Filmliga kan het ook nog een nuttig naslagwerk betekenen. Het feit dat de foto's niet slechts illustraties zijn, maar een wezenlijke bijdrage leveren tot het betoog, is bijzonder: de foto (en film) als historische bron lijkt vaker verkondigd dan daadwerkelijk in praktijk gebracht. Maar vooral het met beide benen op de grond zetten van de Nederlandsche Filmliga maakt dit boek erg boeiend.

Thunnis van Oort